

Бульба В.В., Гончаренко Я.В.
ЕКОЛОГО-БІОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИКОРΟΣЛИХ ЇСТІВНИХ
РОСЛИН ХАРКІВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Природні рослинні ресурси мають екологічну, господарську, наукову, оздоровчу, рекреаційну цінність і їх виділяють в дві групи – загальнодержавного та місцевого значення. Дикорослі харчові рослини входять до групи природних рослинних ресурсів місцевого значення (Попова, 2015). Харчовими рослинами називають види, частини яких використовуються у їжу: пагони, листки, квітки і бутони, плоди і насіння, корені, бульби, цибулини і кореневища. На території України вони зростають у великій кількості і цьому сприяють природні фактори. Вчені зазначають, що у світі з 500 тис. відомих видів рослин використовується лише біля 0,01 % видів в харчовій промисловості (Буданцев, 2005). Високий вміст біологічно-активних речовин в рослинах сприяє пошуку перспективних видів та їх дослідження є актуальним завданням для сучасних науковців (Коновалова, 2008).

Метою наших досліджень було виявлення в природних фітоценозах дикорослих їстівних рослин та визначення їх представленості. Об'єкт досліджень – дикорослі їстівні рослини Харківського району Харківської області. Предмет досліджень – еколого-біологічні особливості дикорослих їстівних рослин. Протягом 2013-2017 років нами були проведені дослідження на території Харківської області, які допомогли виявити 38 видів дикорослих харчових рослин. Аналіз видів за їх систематичним складом показав домінування представників з родин *Rosaceae* (*Malus sylvestris* (L.) Mill.), *Fabaceae* (*Melilotus officinalis* (L.) Pall.), *Lamiaceae* (*Origanum vulgare* L.). Досліджені види представлені усіма типами кліматорф за класифікацією Х. Раункієра, але переважають фанерофіти (*Rosa corymbifera* Borkh.) і криптофіти (*Butomus umbellatus* L.). Наші маршрутні екскурсії проводились в різноманітні фітоценози і ми виявили, що за відношенням до умов освітлення майже в однаковій кількості є геліофіти (*Hierochloa odorata* (L.) P. Beauv.) і факультативні геліофіти (*Corylus avellana* L.). За відношенням до умов зволоження ґрунту найбільша кількість видів є мезофітами (*Quercus robur* L.) і ксерофітами (*Prunus spinosa* L.). За господарським призначенням є вітамінні, ефіроолійні, жироолійні, медоносні, декоративні, отруйні, кормові, бур'яни. За характером використання були виділені групи дикорослих харчових рослин: горіхоплідні (*Corylus avellana* L.), плодово-ягідні – 8 видів (*Berberis vulgaris* L.), овочеві-коренеплідні – 5 видів (*Alisma plantago-aquatica* L.), листові – 6 видів (*Taraxacum officinale* Webb. ex Wigg.), стеблові – 3 види (*Aegopodium podagraria* L.), крохмальноносні – 5 видів (*Glyceria maxima* (Hartm.) Holmb.), напійні 10 видів (*Arctium lappa* L.). Збір органів, що використовуються в їжу, відбувається по певних сезонах. Звичайно, що квітки і суцвіття збирають під час квіткування, плоди і супліддя після їх досягання. Видозмінені підземні пагони (кореневища, цибулини, бульби, бульбоцибулини) збирають в той час, коли в них є запас поживних речовин – восени або рано навесні до початку вегетації.

З метою визначення представленості дикорослих харчових рослин протягом травня-серпня 2017 року нами були проведені геоботанічні дослідження в околицях м. Харків (Новожаново, Олексіївський і Основ'янський лугопарки, Лісопарк), Пісочин, Безлюдівка, Рогань. Були закладені пробні площі на типових ділянках кожного фітоценозу (24 ділянки). На усіх закладених ділянках дикорослі харчові рослини становили 40 – 60 % від загальної кількості видів. Найчастіше, в якості домінантів, траплялись *Elymus repens* (L.) Gould, *Agrimonia eupatoria* L., *Fragaria vesca* L., *Aegopodium podagraria* L. Фенологічні спостереження показали, що рослини проходять усі стадії розвитку. Можемо відзначити, що на території Харківського району є ресурси дикорослих харчових рослин і місцеве населення займається стихійним збором цієї сировини. Найбільш активно це відбувається рано навесні, коли з'являються *Alliaria petiolata* (M.Bieb.) Cavara & Grande, *Urtica dioica* L. тощо.